



جشنواره رشد

حوزه علمیہ معصومیہ قرچک

اقتصاد مقاومتی در خانواده با تاکید بر تولید و مصرف

استاد راهنما :

خانم صائمی

پژوهشگران :

مریم احمدی

حدیث درویشی

نسیم فاضلی

عاطفه قهرمانی

مونا هادی نژاد

پائیز ۱۳۹۶

هر جامعه تمدن ساز و صاحب سبک و الگویی دارای ستون های قوی و آسیب ناپذیر در تمام ابعاد زندگی بشری اعم از فرهنگ، اقتصاد و ... است .

حکومت جمهوری اسلامی ایران به عنوان حکومتی که هدف بزرگ خود را ایجاد یک تمدن نوین اسلامی قرار داده است ؛ یکی از عرصه های مهمی را که از جهت رکن بودن و مورد هجومه قرار داشتن آن از سوی دشمن در حال حاضر مورد توجه قرار داده و نیاز به کار جدی و جهادی ویژه ای دارد ایجاد یک اقتصاد مقاوم و پویاست .

در این مقاله به روش تحقیقی توصیفی تلاش شده است به تبیین و تشریح چگونگی شکل گیری اقتصاد مقاومتی در خانواده ها به عنوان هسته های اصلی تمدن ساز پرداخته شود .

خانواده به عنوان رکن اصلی هر جامعه ، نیازمند آموزش فرهنگ سازی در موضوعات مختلف است تا به عنوان عنصر اصلی هر جامعه نقش خود را به درستی ایفا کند و مقدمه برای هرآموزشی ، آگاهی یافتن از خود موضوع مورد هدف آموزش است .

باتوجه به شرایط اقتصادی جامعه و مطرح شدن الگوی برتر اقتصاد مقاومتی برای برون رفت از شرایط سخت و مورد نیاز اقتصادی حال حاضر ، خانواده ها نیازمند آگاهی از این الگو و تبیین راه های رسیدن به این الگو هستند .

در این مقاله تمرکز مطالب بر شناساندن الگوی اقتصاد مقاومتی در خانواده ها ، دادن راهکارها و بیان ضعف های موجود در رفتارهای اقتصادی خانواده هاست تا ان شاء الله این نوشتار مقدمه ای بر ایجاد فرهنگ صحیح اقتصادی در خانواده ها شود .

تعریف اقتصاد

اقتصاد در لغت به معنای قصد ، یعنی استقامت در راه حفظ و اعتدال در مقابل کثری و انحراف است . مفهوم فوق درباره مسائل مالی و سازماندهی فعالیت های مربوطه به تولد ، توزیع و مصرف نیز به کار می رود . (زهره پورحاتمی ، نقش زنان در تحقق اقتصاد مقاومتی ، ص ۱)

و روابط اقتصادی هنگامی وجود پیدا می کند که میان افراد ، روابط اجتماعی برقرار شود یعنی اشتراک مساعی و تقسیم کار و وظیفه وجود پیدا کند و به واسطه محدود بودن امور معاشی احتیاج به تقسیم و توزیع پیدا شود.

و در تعریف این روابط می توان گفت : آن سلسله از مفاهیم اعتباری که مربوطه است به تولد و تقسیم و توزیع ثروت و وسایل معاش ، روابط اقتصادی نامیده می شود . (شهید مطهری ، نظری به نظام اقتصادی ، صص ۳۷، ۳۸)

و باید توجه داشت ما دونوع روابط اقتصادی داریم : روابط طبیعی و روابط اعتباری و قراردادی . از لحاظ روابط طبیعی ، علم اقتصاد علم به قوانین طبیعت است آنچنان که هست یعنی یک علم نظری است . ولی از لحاظ روابط اعتباری ، علم اقتصاد علم به روابط است آنچنان که باید باشد . از نظر دوم است که مسئله عدالت و ظلم و خوب و بد و شایسته و ناشایسته به میان می آید و به اصطلاح جنبه اخلاقی دارد . (همان، ص ۳۷)

اما در اصطلاح عرفی ، امروزه اقتصاد راهی است که نشان می دهد که چگونه از حداقل امکانات بیشترین بهره بردای را می توان نمود (زهره پورحاتمی ، نقش زنان در تحقق اقتصاد مقاومتی ، ص ۲)

اقتصاد اسلامی

اسلام دو پیوند با اقتصاد دارد : مستقیم و غیرمستقیم

پیوند مستقیم اسلام با اقتصاد : از آن جهت است که مستقیماً یک سلسله مقررات اقتصادی درباره مالکیت ، مبادلات ، مالیات ها ، حجرها ، ارث ، هبات و صدقات ، وقف مجازات های مالی یا مجازات هایی در زمینه ثروت و غیره دارد .

اسلام کتاب البیع ، کتاب الاجاره ، کتاب الوکاله ، کتاب الرهن ، کتاب الارث ، کتاب الهبه و کتاب الوقف دارد . از طرف دیگر می دانیم اصل «نومن بیعض و نکفر بیعض» همانطور که قرآن کریم می فرماید : مطرود است علی هذا یا باید اسلام را درست بپذیریم یا باید درست رد کنیم .

دقت لازم را به عمل بیاورند. اگر پرداخت خمس و زکات را در زندگی جدی گرفتیم قطعاً از برکات مادی و معنوی آن در زندگی خویش بهره مند خواهیم شد.

علاوه بر خمس و زکات بایستی نسبت به انجام مستحبات مالی و انفاق و صدقه نیز اهتمام بورزیم. آیات ۲۴ و ۲۵ سوره معراج می فرماید: «والذین فی اموالهم حق معلوم للسائل والمحروم» در مورد مومنین که صحبت می کنند، می فرماید یکی از ویژگی های مومنین این است که در اموالشان حقی را برای افراد محروم و سائل و کسانی که درخواست کمک دارند، در نظر می گیرند. (مرکز مطالعات راهبردی تربیت اسلامی، خانواده مقاوم، سال ۱۳۹۴، ص ۵۸ و ۵۹)

تربیت اقتصادی در خانواده:

تربیت اقتصادی را می توان یک عامل مهم در اصلاح فرهنگ اقتصادی دانست. بحث تربیت اقتصادی از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است و خانواده یکی از فضاهایی است که در مساله تربیت به معنای عام و تربیت اقتصادی به معنای خاص، تاثیر بسیار بسزایی دارد. این تربیت اقتصادی نیز باید برای همه اعضای خانواده باشد. وقتی می گوئیم تربیت فقط منظور این نیست که پدر و مادر بایستی فرزندان را تربیت کنند بلکه این تربیت مربوط به خود آنان نیز هست.

چهار عرصه تربیتی در حوزه اقتصادی داریم: یکی بحث عقاید اقتصادی است. ما بایستی عقاید اقتصادی مان درست شکل بگیرد. بعدی بحث احکام اقتصادی است. ما در خانواده حلال و حرام اقتصادی را یاد بگیریم. دیگری بحث اخلاق اقتصادی است و آخری هم سواد اقتصادی است. خانواده خیلی می تواند کمک کند که اعضا دانش اقتصادی شان بالا برود. (مرکز مطالعات راهبردی تربیت اسلامی، خانواده مقاوم، سال ۱۳۹۴، ص ۶۱ و ۶۲)

۱- عقاید اقتصادی

هر مکتب ایدئولوژیکی عقاید را برای طرفداران خویش مطرح می کند و مبانی خودش را به ایشان تزریق می کند. اسلام هم عقاید خاص خودش را دارد و این عقاید در حوزه اقتصاد وارد جزئیات خاص خودش می شود. مثلاً اصل «توکل» جزء عقاید اقتصادی ما است.

توکل کردن به خدا یعنی وکالت دادن به خدا. ما در کارهایمان بایستی به خدا وکالت بدهیم. یا بحث دیگر رزاقیت الهی است. خداست که رزاق است حواسمان باشد. دیگری بحث تقوای الهی است. من اگر تقوی داشته باشم از نظر اقتصادی به زندگی من برکت می دهد. یا اگر به این گفته که « لیس للانسان ماسعی» اعتقاد داشته باشیم، سعی و تلاش خود را در بهبود وضعیت اقتصادی خود و جامعه مان موثر می دانیم.

عقاید اقتصادی خیلی مهم است و این در خانواده شکل می گیرد. همان طور که گفتیم فقط مخصوص فرزندان نیست و کل اعضای خانواده بایستی این بحث را جدی بگیرند. (همان، ص ۶۳ و ۶۴) و باید بدانیم اولین قدم برای داشتن چنین عقایدی، معرفت نسبت به اصول و عقاید مکتب مبین اسلام است.

۲- احکام اقتصادی

بحث احکام اقتصادی مشخصا به حلال و حرام الهی می پردازد. عوامل و زمینه هایی منجر به حرام خواری می شود از جمله می توان به وسوسه های شیطانی، زمینه ی خانوادگی، احساس حقارت، محیط،، جهل و نادانی، فقر و تهیدستی، حرص و طمع اشاره کرد.

یکی از عوامل و زمینه های حرام خواری، زمینه های زشت خانوادگی است؛ وقتی در خانواده ای حلال و حرام رعایت نمی شود و اصل، به دست آوردن مال و ثروت است، فرزند نیز این روش را یاد می گیرد و در آینده هدفش را ثروتمند شدن قرار می دهد؛ خود را به آب و آتش می زند تا به ثروت دست یابد. حافظ می گوید :

گوهر پاک بپاید که شود قابل فیض ورنه هر سنگ و گلی لؤلؤ و مرجان نشود

(محمد علی قاسمی، روزی حلال، سال ۱۳۹۳، ص ۱۵۷)

این که بچه در خانواده یاد بگیرد که از هر راهی نباید پول دریاورد، حق کشی نباید بکند، ربا نباید بخورد و... به رفتار پدر و مادر بستگی دارد. (مرکز مطالعات راهبردی تربیت اسلامی، خانواده مقاوم، سال ۱۳۹۴، ص ۶۵)

۳- اخلاق اقتصادی

اخلاق یک مرحله فراتر از احکام اقتصادی است. احکام اقتصادی صرفاً حلال و حرام هاست اما اخلاق فراتر از این هاست. این که ما علاوه بر هزینه های واجب مان، خرج های دیگری هم بکنیم. مثلاً این که صدقه ای بدهیم یا به فرد نیازمندی کمک کنیم انصاف و محبت در رفتارهای اقتصادی مان داشته باشیم. یا مفاهیمی مثل ریسک پذیری، مسئولیت پذیری، روحیه کار گروهی و مشارکتی و عدم تنبلی از جمله مواردی هستند که فراگیری آن ها و ریشه دواندن آن ها در وجود ما سبب می شود که هم در زندگی شخصی و هم در کسب و کار و درآمد زایی یک فرد موفق باشیم. (مرکز مطالعات راهبردی تربیت اسلامی، خانواده مقاوم، سال ۱۳۹۴، ص ۶۶)

ترک کردن اخلاق اقتصادی به طور کلی هم از منظر اسلامی و دینی جایز نیست و مذمت شده است. یعنی این که مثلاً من کلاً احسان در زندگی را کنار بگذارم. این مذمت شده است. حضرت آیت ا... مهدوی کنی می فرمودند که: این که خدا می گوید ان... یا امر بالعدل و الاحسان؛ یعنی بخشی از احسان اصلاً واجب است. در مناسبات اقتصادی نیز چنین است؛ بخشی از اخلاقیات اقتصادی اصلاً واجب است و ترک کردن کلی آن در اخلاق اقتصادی جایز نیست. (همان، ص ۶۸)

۴ - سواد اقتصادی

بحث بعدی سواد اقتصادی است. الان در جامعه، ما روی یک سری از آموزش ها برای بچه هایمان خیلی حساس هستیم. مثلاً این که بچه مان برود کلاس زبان و زبان انگلیسی یاد بگیرد برای ما خیلی مهم است. یا برای مذهبی ها، یاد گرفتن و آموزش قرآن برای بچه هایشان بسیار مهم است. اما به همین تناسب یاد گرفتن مسائل اقتصادی و آموزش سواد اقتصاد را جدی نمی گیریم. این در حالی است که بچه های ما به این آموزش سواد اقتصادی به شدت احتیاج دارند و فردا که بچه هایمان ۲۰-۱۹ سال شان می شود و می خواهند وارد فضای اقتصادی شوند هیچ چیزی از اقتصاد و فضای اقتصادی بلد نیستند.

این آموزش هم وظیفه خانواده است و هم حاکمیت؛ اما غیر از فضای دولتی و حاکمیتی، خود خانواده باید اطلاعات اقتصادی را افزایش دهد و این اطلاعات را به فرزندان خود نیز منتقل کند.

مسئله بعدی در آموزش اقتصادی، کارآفرینی است. کسانی که الان فرزندان کوچک دارند فرزندانشان حدوداً ۲۰ سال دیگر وارد فضای کسب و کار در جامعه می شوند. آن زمان کار اداری و دولتی بسیار کم است. چرا که دولت در پی کوچک سازی خود است. لذا باید فرزند را به گونه ای تربیت کنند که وقتی بزرگ شد خودش بتواند برای خودش کار پیدا کند.

کارآفرینی یک مساله تربیتی است. الان خیلی از تحصیل کرده ها و دانشگاهیان ما به مدرک لیسانس و دکتری می رسند، اما قدرت ایجاد فعالیت کسب و کار موفق را ندارند و این یک خلأ است.

(مطالعات راهبردی تربیت اسلامی، خانواده مقاوم، سال ۱۳۹۴، ص ۶۹ و ۷۰)

این گونه سوادها در درجه اول آموزش و در درجه بعدی نیاز به تمرین دارد. این تمرین هم می تواند در خانه اتفاق بیفتد. (همان، ص ۷۲)

منابع و مأخذ

- ۱- مفاتیح الحياه ، آيت اله جوادى آملی ، مرکز نشر اسراء ، چاپ ۶۱ ، قم
- ۲- روزی حلال ، محمدعلی قاسمی ، نورالزهر(س) ، چاپ ۱۵ ، قم
- ۳- صحیفه سجادیه ، امام زین العابدین(ع) ، ترجمه محمد مهدی رضایی، دفتر نشر معارف ، قم
- ۴- سبک اقتصادی و فرهنگی زندگی ، محمدحسن قدیری ابیانه ، بنیاد بعثت ، چاپ اول ، تهران
- ۵- چگونه خانواده خود را مقاوم کنیم ، مرکز مطالعات راهبردی تربین اسلامی ، چاپ اول
- ۶- نظری به نظام اقتصادی اسلام ، مرتضی مطهری ، انتشارات صدرا، چاپ اول
- ۷- وصیت نامه الهی - سیاسی حضرت امام خمینی (ره) ، انتشارات آستان قدس رضوی ، چاپ اول
- ۸- فصل نامه پژوهش های اجتماعی اسلامی ، سال بیستم ، شماره سوم ، ۱۳۹۳
- ۹- مقاله نقش زنان در تحقق اقتصاد مقاومتی ، زهره پورحاتمی
- ۱۰- مقاله اقتصاد دانش بنیان معبر اقتصاد مقاومتی ، اعظم شعبان لو کمری / محمد اسمعیل رستمی نیا ،

۱۳۹۳